

Regioparken – een ontwerpogave in het geürbaniseerde landschap

Angelika Fuchs

Regioparken zijn instrumenten in de ruimtelijke ordening voor stedelijke regio's met betrekking tot het landschap. De ontwikkeling van regioparken moet op strategische wijze het belang van het recreatief buitengebied in de zin van een multifunctionele landschapsontwikkeling versterken ten opzichte van andere belangen zoals woningbouw of bedrijventerreinen. Regioparken zijn informele instrumenten, hieraan zijn geen restrictieve consequenties verbonden.¹

De Regiovisie Groningen-Assen heeft grote plannen in de regio. In een gebied van Assen tot Winsum, van Zuidhorn tot Sappemeer zal een zogenaamd regiopark ontstaan. Het Regiopark zal de concurrentiepositie en vestigingsaantrekkelijkheid van de regio ten goede komen, want voor de toekomst van de steden Groningen en Assen is niet alleen de hoeveelheid en kwaliteit van de arbeidsplaatsen van economisch belang maar ook de kwaliteit van het landschap rondom die steden. Groningen en Assen kunnen zich niet onttrekken aan de internationale jacht op hooggekwalificeerde werknemers, en daarbij zijn ook de zachte factoren als het aanbod in vrijetijdsbesteding, de mentaliteit van de bevolking of het voorhanden zijn van goed onderwijs van wezenlijk belang. De verbetering van recreatiemogelijkheden en toegankelijkheid van het landschap zal de komende jaren door het ontstaan van een Regiopark ondersteund worden.

Regio Groningen Assen

¹ <http://de.wikipedia.org/wiki/Regionalpark>

Regionalparks sind Instrumente der Regionalplanung für ein landschaftsbezogenes Regionalmanagement in Stadtregionen. Die Etablierung und Umsetzung von Regionalparks dient der strategischen Stärkung der Freiraumbelange gegenüber anderen Belangen der Raumnutzung (etwa des Wohnungsbaus oder der Gewerbeentwicklung) im Sinne einer multifunktionalen Freiraumentwicklung. Regionalparks sind informelle Instrumente, das bedeutet mit ihnen sind keine restringierenden Wirkungen verbunden.

Klinkt plausibel maar: wat is dat nu eigenlijk een regiopark?

De begrippen regio en park klinken ons vertrouwd in de oren. Het woord park² is etymologisch terug te voeren op met midden Latijnse woord "parricus" hetgeen "omheinde ruimte" betekent. Deze heden ten dage nog altijd duidelijk gedefinieerde ruimte (bijvoorbeeld het Vondelpark in Amsterdam) kennen we als de plek waar we elkaar ontmoeten voor een picknick, een boek lezen op een bankje, de hond uitlaten en nog veel meer. De meeste parken bevinden zich in de stad maar ook regelmatig bij een landgoed in het buitengebied. Zeker in de stad is het park meestal een ecologische en recreatieve enclave in een stenen omgeving.

Een Regiopark heeft, zoals de naam al doet vermoeden, betrekking op een gehele regio. De regioparken die er al zijn in Europa laten zien dat het om complexere composities gaat dan het stadspark of het lustoord. Kortom: een regio is groot en veelzijdig, men woont er vrijstaand of gestapeld, in luxe of eenvoudig; er wordt gewerkt in dienstverlening, productie, de handel, de gezondheidszorg of de landbouw; hier groeit men op en gaat men naar school, ontmoet vrienden en beoefend sport. Het landschap kan natuurlijk of gecultiveerd zijn; energie wordt er geproduceerd en getransporteerd; afval gemaakt en verwerkt.

Het begrip Regiopark voegt twee verschillende associaties samen. Is het invoeren van een regiopark dan ook een samenvoeging van twee schijnbaar tegengestelde ervaringen van een gebied? Hoe verhoudt de wereld van vrije tijd en recreatie zich tot die van het alledaagse en meer functionele programma dat ook in het gebied aanwezig is; het facultatieve en vrije tot het verplichte en noodzakelijke, het romantische tot het zakelijke? Is de combinatie van het 'reproductieve' en het 'productieve' of het 'recreatieve' versus het 'creatieve' het kenmerk van het Regiopark?

---

² www.etymonline.com

parc: c.1260, "enclosed preserve for beasts of the chase," from O.Fr. *parc*, probably ult. from W.Gmc. **parruk* "enclosed tract of land" (cf. O.E. *pearruc*, root of *paddock* (2), O.H.G. *pfarruh* "fencing about, enclosure," Ger. *pferch* "fold for sheep," Du. *park*). Internal evidence suggests the W.Gmc. word is pre-4c. and originally meant the fencing, not the place enclosed. Found also in M.L. *parricus* "enclosure, park" (8c.), which is likely the direct source of the O.Fr. word, as well as It. *parco*, Sp. *parque*, etc. Some claim the M.L. word as the source of the W.Gmc., but the reverse seems more likely. OED discounts notion of a Celtic origin. Welsh *parc*, Gael. *pairc* are from English. As a surname, *Parker* "keeper of a park" is attested in Eng. from c.1145. Meaning "enclosed lot in or near a town, for public recreation" is first attested 1663, originally in ref. to London; the sense evolution is via royal parks in the original, hunting sense being overrun by the growth of London and being opened to the public. Applied to sporting fields in Amer.Eng. from 1867. New York's *Park Avenue* as an adj. meaning "luxurious and fashionable" (1956) was preceded in the same sense by London's *Park Lane* (1880).

Een geografisch overzicht

Een van de bekendste regioparken is het Emscherpark in het Roergebied in Duitsland. De ontwikkeling van het project is aan het einde van de jaren 80 van de vorige eeuw gestart en is 10 jaar later afgerond. Rondom het beekje de Emscher vindt een natuurontwikkeling plaats; het open riool dat ontstaan was in de tijd van de kolen- en staal industrie werd weer een klaterende beek in een natuurlijke bedding, stromend door een natuurgebied met een oppervlak van zo'n 300 km². In dit gebied zijn meer dan 120 projecten gerealiseerd die zowel de kwaliteit van het wonen als het culturele leven verbeterde. Het Emscherpark wordt zeer goed bezocht- ook door bezoekers van buiten de regio- en inspireert politici en ruimtelijke planners in heel Europa.

Het Emscherparkgebied

Re-naturatie

Opmerkelijk is de imagoverandering van het Roergebied door dit project. De ontmanteling van de mijnbouw en bijbehorende industrie leidde tot grote sociale en economische problemen. De werkeloosheid ligt boven de 20% en een demografische krimp met een stijgend aantal ouderen ligt in het vooruitzicht. Ondanks deze problematische situatie stegen zowel de bekendheid als de waardering van de regio. Een toenemend aantal bewoners gebruikt steeds vaker het aantrekkelijke Emscherpark met al haar mogelijkheden en voorzieningen. Leegstaande gebouwen worden weer in gebruik genomen en bieden plaats aan bijvoorbeeld de nieuwe kenniseconomie en de zorgsector. Daarbij worden op innovatieve manier de

energiemogelijkheden van het gebied benut. Het progressieve en culturele imago wordt nog verder versterkt door de verkiezing tot Europese culturele hoofdstad: Ruhr 2010.

Zwembad Zollverein Essen

Landschaftspark Duisburg-Nord

Gasometer Oberhausen: tentoonstellingen

Zelfbouwproject in Herten

Kennisspark Gelsenkirchen

Verlichting mijnbouwrelikten

De Europese commissie ondersteunt projecten die de verhouding tussen stad en land en bovenregionale samenwerking onderzoeken. Eén van deze projecten is SAUL: sustainable and accessible urban landscapes. SAUL is een samenwerkingsverband tussen meerdere regio's die in 2003 een consortium hebben gevormd. Amsterdam, Frankfurt/Rhein-Main, London, Luxemburg, Rhein-Ruhr en het Saarland zijn de deelmeres in SAUL. In een concluderende publicatie wordt de ontwikkeling van de betekenis van het stadslandschap beschreven. Kansen en uitdagingen zijn zowel voor de groei- als krimpregio's belicht. In de uit de regio's aangeleverde projecten wordt de ontwikkeling van de „urban Sprawl“, de „Tussenstad“, in Europa onderzocht en daarmee de veranderde relatie tussen stad en land. Vooral daar waar de stedelijke ontwikkeling een onevenredig zware claim op het landelijk gebied legt, is de noodzaak het groene en landschappelijke te waarderen steeds dringender.

Het groengebied is zowel voor de ecologie als voor de recreatieve uitloop van de stad van belang. Vooral in omgevingen met een hoge ontwikkelingsdynamiek is het buitengebied in gevaar. Als de primaire sector teruggaat, akkers en weilanden geen eenduidige gebruiker meer hebben en nog niet van een nieuwe formele bestemming voorzien zijn (bijvoorbeeld als natuurontwikkeling) zijn steden zich makkelijk uit. Het adopteren van een dergelijk gebied door zo veel mogelijk gebruikers is een mogelijke strategie in een dergelijk proces. De onderliggende gedachte is dat wat benut en gewaardeerd wordt, ook beschermd zal worden. De projecten in SAUL benadrukken daarnaast de zogenaamde zachte locatiefactoren. Hiermee worden onder andere de esthetische en recreatieve kwaliteiten van het landschap bedoeld. In de concurrentieslag tussen Europese steden en regio's naar gekwalificeerde werknemers en bedrijfsvestigingen zijn die zachte vestigingsfactoren steeds belangrijker. Tegen de achtergrond van de globalisering wordt regionale identiteit bijzonder hoog gewaardeerd.

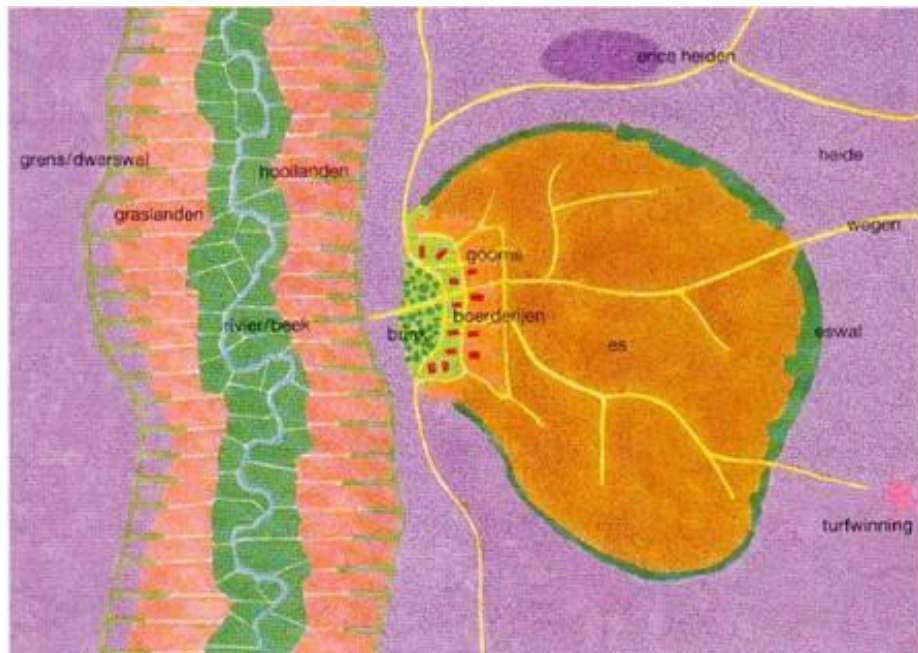
De beweegredenen om een regiopark te ontwikkelen kunnen zeer verschillend zijn: de bescherming van een landschappelijk waardevol gebied in een zich verdichtende stadsagglomeratie, het opvrijzelen van het imago van een krimpregio of de noodzaak van economische impulsen in een industriegebied in transitie. De inrichting van een regiopark moet de ruimtelijke aantrekkelijkheid van het stedelijk ommeland verhogen. In veel regioparken ligt de focus op de versterking van bestaande ruimtelijke en programmatische kwaliteiten en het creëren van nieuwe perspectieven voor die delen die minder gewaardeerd worden. Dissonanten in een regio worden geaccepteerd en in het geheel geïntegreerd.

Een historische terugblik

Ons cultuurlandschap wordt door verschillende factoren gevormd. De wijze van samenleven, de beschikbare hulpbronnen en het algemene kennisniveau hebben een directe invloed op het gebruik en vorming van het landschap. In voorindustriële tijden werd het cultuurlandschap voornamelijk door regionale gewoontes en technieken en de sociale en economische vorm van samenleven in een nederzetting bepaald. Het gebied tussen Groningen en Assen is een esdorpen landschap. Het landschap is ontstaan uit een complex systeem van gezamenlijk grondgebruik door de dorpsbevolking. De dorpen liggen op lichte verhogingen in het landschap in de nabijheid van een beekdal. Oorspronkelijk waren de dorpen een verzameling van meerdere boerderijen met een gemeenschappelijke weide, de brink en kleine weides voor het jongvee achter de boerderijen. Rondom het dorp lagen de gemeenschappelijke akkers: de essen. In de weidegronden langs de beek graasde het vee. De schapen graasden op de heidevelden en werden 's nachts in zogenaamde potstallen ondergebracht. Dat waren stallen met

verschillende vloerniveaus waar de schapen op heideplaggen stonden. De plaggen namen de uitwerpselen van de schapen op en werden als mest op de essen gebracht.

Dorp , es en beekdal

De brink

Verhoging van de es

Een potstal

De essen zijn vandaag de dag te herkennen aan het hoogteverschil met de directe omgeving, er werden immers honderden jaren lang plaggen vol mest opgebracht, en de houtwallen rondom de es die het wild van de es moesten houden. De verschillende landschapelementen vormden een systeem dat bij

een gemeenschap hoorde waarvoor samenwerking van existentieel belang was.

Dit uitgebalanceerde systeem kwam tot een einde met de opkomst van de kunstmest halverwege de 19^e eeuw. De industrialisatie bereikte het platteland, het landschap was alleen nog leverancier van grondstoffen en voedsel. De toename van mogelijkheden voor industrie en wetenschap en het naar maximalisatie streven van de opbrengst leken oneindig te zijn. De kunstmest zorgde ervoor dat elk stukje land vruchtbaar land kon worden. Het tot dan toe aanwezige onderscheid tussen es en weidegrond werd steeds geringer. De mechanisatie verlichtte weliswaar het werk op het land maar kon slecht omgaan met de kleinschalige structuur van het eslandschap. De overstromende beekgronden en de kleine parcellering omzoomd met houtwallen waren ongeschikt voor de grote tractoren en werktuigen. Het land werd aangepast aan de eisen van de machine en de politiek ondersteunde dit met de ruilverkaveling, het samenvoegen van stukken land tot nieuwe kadastrale eenheden. Het boerenbedrijf werd efficiënter, het landschap werd grootschaliger en vervlakte.

In de hierop aansluitende periode van postindustrialisatie veranderde de verhouding tussen de drie sectoren landbouw, industrie en dienstverlening. Terwijl in de 19^e eeuw het aandeel van werknemers in de landbouw afnamen ten opzichte van de industrie, zijn nu steeds meer mensen in de tertiaire, de dienstverlenende sector werkzaam. De meeste mensen in onze samenleving hebben geen directe relatie meer met het landschap, niet met het kleinschalig cultuurhistorisch landschap, niet met het grootschalig industrieel landschap. Het postindustriële landschap kenmerkt zich door het vervagen van de grenzen tussen stad en land en door de gelijktijdigheid van schijnbaar tegengestelde processen: bedrijfsgebieden in het landelijk gebied, landelijk wonen in de stad of de prioritering en ontwikkeling van natuurgebieden naast de ondersteuning van de intensivering in de bio-industrie zoals de megastallen voor 1000 koeien. Er ontstaat een gelijkvormige veelvuldigheid, een homogene heterogeniteit die steeds verder verwijderd is van een karakteristiek en identiteitsverlenend landschap.

Hondsrugvilla's in de stad Groningen

Het bedrijventerrein op de es van Tynaarlo

Een andere duidelijke ontwikkeling is de steeds groter wordende claim door de recreant: de groepjes zondagwielrenners en uitstapjesmens ontwikkelen eigen ideeën over hoe *hun* landschap er uit dient te zien. De argumenten worden gebaseerd op zowel de economische betekenis van het landschap voor zowel het toerisme als de landbouw. Terwijl het aantal werknemers in de landbouw steeds verder terugloopt, is de vrijetijdsindustrie een groeimarkt. Landbouw verliest haar bestaansrecht als ze door het negeren van het cultuurhistorische erfgoed de schoonheid van het (cultuur)landschap vernietigt.³ De sociologe Hartmut Rosa ziet tegen de achtergrond van individualisering en de acceleratie waar onze samenleving zich in bevindt aanwijzingen voor het ontstaan van een gebruikerstype van het landschap dat alleen korte termijn verwachtingen bezigt en een onmiddellijke bevrediging als uitgangspunt neemt, terwijl langdurige duurzame betrokkenheid werkelijk vruchten af zou werpen. Het landschap zou een belevingsrijkdom moeten bieden zonder enige kennis vooraf.

Het stedelijk landschap als spiegel van de samenleving

Landschap en de inrichting van het landschap zijn nauw verbonden met de mensen die hierin leven en beleven. Als onze samenleving verandert proberen we onze omgeving hieraan aan te passen. Elke samenleving, elke tijd heeft haar eigen tekens en symbolen in het landschap. De meest ingrijpende veranderingen van de afgelopen decennia zijn globalisering, de kennis- en e-economie, veranderende economische structuren, individualisering en pluralisatie. Het vocabulaire voor de veranderende ruimtelijke veranderingen van de laatste decennia bestaat uit begrippen als: tussensteden, agglomeratievorming, stedelijke landbouw, stadslandschappen, heterogene landschappen, fragmentering van stedelijke structuren. Het ontstaan van Regioparken als ruimtelijk ontwerp en als planningsinstrument moet in deze context gezien worden.

---

³ Zo poneerde Rik Herngreen op een zogenaamde Charette met landbouwondernemers over een plattelandsvisie voor de gemeente Aa en Hunze in 2007.

Sociologen en filosofen beschrijven onze hedendaagse samenleving als een postmoderne samenleving, waarin een overgang van eenduidigheid naar meerduidigheid en veelvuldigheid plaatsvindt.

Zo was een van de kenmerken van het modernisme het streven naar ordening en een eenduidigheid. Men verbond zich aan eenduidige waarheden en duidelijke begrensde indelingen: stad of land, wonen of werken, beweging of stilstand. In het postmodernisme worden zaken en ideeën met elkaar gemengd die nooit tevoren bij elkaar hoorden en vroeger ook niet bij elkaar mochten horen. (Vester 1993, S. 15) Alledaagse voorbeelden hiervoor zijn: werken op je laptop naast het openluchtbad, aardbeien in de winter ingevlogen uit Brazilië, opgebeld worden op de skipiste. De enorme uitbreiding van de mogelijkheden voor het individu en het contact met anders of gelijkdenkenden over de hele wereld doet een beroep op de gevoeligheid voor verschillen en het in staat zijn tegenspraak te accepteren. (zie Lyotard 1979) De grote vertelling, de grote lijn maakt plaats voor vele kleine vertellingen.

Het ontkoppelen van het grote verhaal in kleine vertellingen laat zich in de ruimtelijke ordening goed herkennen. Stad en land, kern en periferie, de ordening van verschillende functies is verbroken en uiteengevallen en in een patchworkachtige structuur opnieuw met elkaar verbonden. De stad als geheel lijkt onoverzichtelijk. Economische, culturele en sociale handelingen maken zich steeds vaker los van hun oorspronkelijke ruimtelijke context. De verbondenheid met de stad trekt zich terug op steeds minder punten, de supermarkt, de werkplek, de route met de hond, de ringweg, het symbool van de stad. Giddens spreekt in deze samenhang over een zekere ontheemding en van 'dis-embedding'. En zo is de behoefte aan een betrokkenheid bij de eigen omgeving, het scheppen van een thuis en de versterking van regionale identiteit te begrijpen als een antwoord op dit 'dis-embedding': 're-embedding'. De discussie rondom regionale identiteit zijn vaak emotioneel en niet zelden worden de agrarische en industriële relictten van vroeger aangegrepen om de identificatiewaarde van een plaats te vergroten en uit te dragen. De postmoderne houding kan de verschillende feiten en belangen zo met elkaar combineren dat een nieuwe benadering en betekenis ontstaat, die als bewuste breuk aan de bestaande geschiedenis van de stad toegevoegd wordt; het ontstaan van een barokke ruïne-esthetiek, stedelijke culturele uitvoeringen in een industrieel niemandsland, kunstwerken langs historische structuren.

De verschuiving van 'of dit -of dat' cultuur naar , 'zowel-maar-ook' heeft natuurlijk ook een invloed op onze cultuur van ruimtelijk plannen. Naast de traditionele aspecten zoals functionaliteit en economische haalbaarheid worden ook individuele waarnemingen en de subjectieve beleving van bewoners opgenomen. Ze zijn maatgevend voor het zelfbewustzijn van plaatsen en hun oplading met persoonlijke en collectieve betekenis. Esthetiek

en symboliek hebben hun plaats als zogenaamde zachte factoren in de ruimtelijke ordening verworven. Doel van de ruimtelijke ordening is niet meer het vastleggen van een eenduidig functioneel gebruik maar het toelaten van meervoudig gebruik en het stimuleren van een meerduidige betekenis. In samenspraak met bewoners en relevante actoren zal een creatief proces in gang gezet worden om de vormgeving en het gebruik van de omgeving te verrijken.

Kijkend naar praktijkvoorbeelden

Het 'Regionalpark RheinMain' in Duitsland⁴

Regionalpark RheinMain

Regio Groningen Assen

In 1994 besloot het 'Umlandverband Frankfurt' tot de start van het project, Regionalpark RheinMain. Met dit project werd een hele reeks aan doelen vastgelegd. Allereerst zouden de mensen in het gebied een aantrekkelijk vrijetijdsaanbod in de directe omgeving aangeboden moeten krijgen. Verder zouden de bestaande kleine open stukken land en groenstroken niet langer met passieve beschermingsregels in stand gehouden moeten worden maar door een actief landschapsontworp ontwikkeld worden. Het landschap zou ecologisch, esthetisch en typisch voor de regio moeten zijn. De positie van het RheinMaingebied in de internationale concurrentiewedloop zou door de opwaardering van het landschap verbeterd moeten worden. Lokale activiteiten werden deel van een netwerk dat de uitstraling van de gezamenlijke regio versterkt.

De strategie van het project voorziet een geïntegreerde opzet van het lokale en regionale. De regionale hoofdlijnen moeten in acht genomen worden en op plaatselijke specifieke wensen dient flexibel gereageerd te worden. De ontwikkeling van het project verloopt op beide niveaus gelijktijdig en met

---

⁴ Het bestuur van de Regiovisie Groningen-Assen bezocht in November 2008 het regiopark RheinMain. Het regiopark inspireerde op meerdere niveaus: Innovatie in cultuur, het ambitieniveau van kwaliteit, de betekenis van pilotprojecten, de actieve rol van landschap en de vorm van organisatie. Er is de intentie uitgesproken om het regiopark RheinMain voorbeeld voor het regiopark Groningen-Assen te laten zijn.

enorm veel verschillende partners: een koepelorganisatie, uitvoerende organisaties, gemeenten, sponsors, verenigingen en burgers.

Uitwerking van het eerste deelgebied

Het regionalpark bestaat uit een wegennetwerk van 1200 kilometer. Deze wegen hebben een 10 meter brede berm met laan, boom of struikbeplanting. Aan deze regioparkwegen zijn verschillende bouwstenen te koppelen. Dat kunnen plantsoenen en tuinen zijn, natuurgebieden of boomgaarden; dat kunnen historische bezienswaardigheden zijn of kunstinstallatie en objecten; avontuurlijke speelplaatsen of een horeca gelegenheid.

Een nieuwe boomgard

nieuwe beplanting langs de weg

Bestaand natuurpark

Kunsttoepassing langs de route

Boerderijwinkel

Activiteiten voor kinderen

Industriehaven Main

Wijngaard ten Noorden van Frankfurt

Flörsheimer uitzichtoren

Het Vogelnest, een nieuwe uitzichtoren

Het wegennet vormt het kader waarin ook lokale initiatieven kunnen aanhaken. Het gebruik van het bestaande cultuurlandschap blijft voornamelijk in tact. Landbouwactiviteiten horen onwillekeurig tot de vrijetijdsbeleving van de regiopark gebruikers. Het wegennetwerk raakt niet allen aan agrarische gebieden en gebouwen maar ook industrie- en bedrijfsgebieden of woonwijken. Deze dissonanties binnen en langs de recreatieve route worden niet als zodanig ervaren.

De eerder beschreven associaties met het woord regiopark zouden na een bezoek aan het regiopark RheinMain niet meer als een woordfantasie gezien mogen worden. Vanuit de achtergrond van een zeer pluriforme samenlevingen en dito organisatie van het RheinMainpark is het niet verwonderlijk om in het regiopark op een aantal zeer tegengestelde elementen te stuiten. Deze breuken zijn overigens ook in andere regioparken te vinden. Hier volgt een aantal observaties uit het veld:

nr 1: uitzichtheuvel langs de snelweg

Het Pilotproject in het regiopark RheinMain is een uitzichtheuvel (Aussichtsbastion Weilbach) langs de A3. Hier worden belangrijke economische en culturele elementen en landschappen gekaderd: de skyline van Frankfurt, het Taunus natuurpark, Het vliegveld FFM en ook de infrastructuur van de snelweg en de nieuwe ICE verbinding voor de hogesnelheidstrein laten zich van hier bewonderen.

nr 2: Uitzichtplatform voor het vliegveld

Vliegtuigspotten is niet alleen een hobby van Mat Herben. Ondanks alle kritiek op de uitbreiding van de luchthaven in het verleden trekt het vliegveld talrijke vliegvrienden. Deze foto werd op een van de uitzichtplatformen genomen op een gewone woensdagochtend.

nr 3: Herbestemming van de voormalige militaire luchthaven Bonames
(Restaurant, natuur en route)

Het vliegveld Bonames noordelijk van Frankfurt is een voormalige militaire luchthaven voor helikopters. Na het vertrek van de Amerikanen aan het begin van de 90er jaren werden 4,5 hectare als natuur en recreatiegebied ontwikkeld. Het gebied maakt onderdeel uit van de groengordel van Frankfurt en is onderdeel van een toeristische route. Een deel van het asfalt werd afgebroken en aan de natuur overgelaten. De gebouwen werden verbouwd tot een café, een brandweermuseum en een plek voor ruimtevaartspektakels.

nr 4: “Strausswirtschaft” (een seizoenaal buitencafé) in het monoculturele landschap van de wijnbouw.

Wijn en het maken daarvan leidt al snel tot nostalgische bespiegelingen, toch is de wijnbouw grotendeels een monocultuur. Te midden van de enorme wijngaarden bevindt zich een Café bij de Flörsheimer uitkijktoren. Door eenvoudige landschappelijke ingrepen (andere beplanting, een trap) wordt een kleiner menselijke schaal ingebracht waardoor de plek aan aantrekkelijkheid wint.

nr 5: Een klimwand tegen de regionale afvalverwerkingsfabriek in combinatie met een kunsttoepassing

De verwerking van afval wordt veelal als een noodzakelijk kwaad gezien dat zo onzichtbaar mogelijk gesitueerd en vormgegeven wordt. De afvalverwerkingsinstallatie van de MainTaunus recycling is een biogasinstallatie met een behoorlijke omvang: 30.000 huishoudings krijgen vanaf deze plek hun stroom geleverd. Het gebouw heeft een opvallende vormgeving met een al even bijzondere toepassing: een van de gevels is een openbare klimwand die druk gebruikt wordt.

De verassende combinaties zijn niet alleen origineel maar zorgen ook voor een frisse blik op dat wat bekend leek en nodigen uit tot een nieuw gebruik. De begrippen herbestemming en herwaardering geven het proces aan dat hier plaats vindt. In dit proces verschuiven waardetoekenningen, interpretaties, betekenissen van situaties. Hier ligt een belangrijk potentieel om grote belangenconflicten in het landschap van een regio te verbinden en zelfs nieuwe coalities te vormen.

Samenvattend

Het cultuurlandschap is de spiegel van onze samenleving. Een korte historische beschouwing verduidelijkt deze samenhang. De ter beschikking staande technische en natuurlijke middelen in combinatie met de samenlevingsvorm resulteren in een passende houding en in standhouding van het landschap. Zo hadden in de pre-industriële tijd de regionale aspecten de overhand terwijl in het industrieel tijdperk zowel de middelen als de kennis aan het regionale voorbij gingen en grootschalige cultuurlandschappen produceren. De voortgaande ontkoppeling van mens en landschap in de postindustriële tijd, het vervagen van de grenzen tussen stad en land vinden hun weerslag in de ordening en het gebruik van het landschap. De verwevenheid van landbouw met bedrijfsgebieden, natuurfragmenten en wonen in het groen resulteren in een heterogeen totaalbeeld, dat niet zelden de verrommeling van het landschap genoemd wordt.

Het regiopark is een fenomeen dat zich in deze context voegt en het heterogene karakter van het stedelijk landschap versterkt. Het landelijk gebied wordt met een opmerkelijke transformatie van gebruik en gebruiker geconfronteerd. De landbouw trekt zich op veel plaatsen terug en ondergaat tegelijkertijd een nieuwe schaa sprong, een schaalvergroting en een schaalverbreding. Boerenbedrijven sluiten bij gebrek aan een opvolger, andere bedrijven concentreren zich op het verder vergroten van het bedrijf tot megaboerderijen met 1000 koeien of meer, weer anderen mikken op een groter aanbod van diensten zo als verslavingsopvang in combinatie met het boerenbedrijf. Dat leidt tot een gelijktijdige ontwikkeling van vrijkomende stukken grond, intensivering en diversificatie van percelen in het landelijk gebied. De stem van hen die geen directe relatie met de landbouw hebben wordt steeds sterker. De zorg om het cultuurhistorische erfgoed en de grote draagvlak voor natuur voedt discussies en beïnvloedt de beslissingen en processen van ruimtelijke ordening. De vervlakking van het landschap en de teloorgang van de regionale profilering wekt de behoefte naar een sterke regionale identiteit. Op politiek niveau kijkt men naar die regionale identiteit in relatie tot de internationale positie. In de concurrentieslag om goed gekwalificeerde werknemers en economisch krachtige ondernemingen worden een goed aanbod van vrijetijdsbesteding en een aantrekkelijke landschappelijke omgeving steeds belangrijker. De ingrediënten ter verbetering van die positie vinden een ingang als zachte vestigingsfactoren in de ruimtelijke ordening. Het regiopark is het passende planningsinstrument om deze intenties onder te kunnen brengen

De activiteiten die hiermee verbonden zijn resulteren in een verrijking van het landschap en zijn als zodanig zichtbaar in haar vormgeving. De intensivering van het vrijetijdsgebeuren versterkt de heterogeniteit van het urbane landschap. Er zijn plaatsen waar de heterogeniteit door twee of meer

tegengestelde of als combinatie in een tot dan toe onbekende samenstelling van functies verhoogd is. Dat zijn die plaatsen waar zogenaamde dissonanten (vuilstort, rangeerterrein en dergelijke) met nieuwe programma's samenvallen. Deze heterogeniteit ontspruit ook uit de algemene postmoderne conditie van de samenleving waarin het polyvalente, het voor handen zijn van gelijktijdige tegengestelde ontwikkelingen en de veelvoudige kleine vertellingen een vanzelfsprekendheid zijn.

Het bijzondere aan het omgaan met de zogenaamde dissonanten is het proces van 'omduiding'. Eertijds negatieve connotaties bij functies, architectuur en landschapselementen krijgen door de verbinding met een positief ervaren functie een algemene her- en opwaardering. Deze mogelijkheid van omduiding en herwaardering, het hebben van een flexibele blik, opent kansen voor een waardeverhoging door het ontwerp. Ongetwijfeld kunnen architecten, stedenbouwers en landschapsarchitecten en planologen in een onuitputtelijke rijkdom van ideeën dergelijke hybride creaties het licht doen zien. Maar hier loert ook een gevaar in de ambitie om de kwaliteitsverhoging van het urbane landschap: De scheidslijn tussen dat wat goed integreerde en geaccepteerde landschapselementen zijn of slechts de camouflage van afstotende of zelfs ongewenste dingen is heel dun.

Afsluitend zijn hier een aantal vragen geplaatst die het behulpzaam kunnen zijn in het ontwerpproces:

Welk landschap (landschapsdelen) wordt gewaardeerd, welk landschap niet en waarom?

Waaraan ontleent het landschap haar identiteit?

Kunnen de eigenschappen van het gewaardeerde landschap getransponeerd worden naar het minder gewaardeerde landschap?

Kunnen de eigenschappen van het minder gewaardeerde landschap esthetisch en functioneel waardevolle structuren en elementen genereren?

Waar zijn de dissonanties in het gebied? Waar zijn imago en realiteit tegenstrijdig?

Welke middelen zijn zinvol voor het proces van omduiding en herinterpretatie? (Programma? Event? Marketing? Architectuur?)

Literatuur

Beckers, T.; Over de kunst van het combineren van het nuttige met het aangename – Duurzame kwaliteit voor toekomstige recreatie; Utrecht 2007.

Boivin, B., Brouwer & Meijerink (red.); Groeien in Ruimte – Nationaal Stedelijk Netwerk Groningen-Assen; Groningen 2005.

Broesi, R. e.a.; Euroscapes; Forum volume 41, 2003; Amsterdam 2003.

Brouwer & Meijerink(red.); Groeien in Ruimte – Special Regiopark; Nummer 11/2008. Groningen 2008.

Curré, C., Het verhaal achter het verhaal – internationale voorbeelden van duurzame gebiedsontwikkeling. Over de innovatieve tocht van streken die nadenken over gebiedskwaliteiten, profilering en toegevoegde waarde; 2008.

ECNC (Red.); Het landschap als imago – Leidraad voor het vermarkten van landschap en streekproducten, Den Bosch 2008.

Dettmar, Joerg; ,Urbanisierte Landschaft-Kulturlandschaft der beschleunigten Gesellschaft‘; CONTUREC 2 (2007) Seite 30-38.

Gailing, L.; Sustainable Landscape Development with Regional Parks- Overcoming Problems of landscape Multifunctionality in Urban Agglomerations; paper for the ERSA congress “Land Use and Water Management in a Sustainable Network Society”; Amsterdam 2005.

Hartz, A., Kestermann, R.; New planning concepts and regional cooperation: Responding to the challenges of new urban landscapes; uit: Planning Metropolitan Landscapes, Delta series 4, Wageningen 2004.

Hartz, A., Kühne, O.; Der Regionalpark Saar – eine Betrachtung aus postmoderner Perspektive; in: RuR 1/2007; Köln 2007.

Hermans, E.W., de Roo, G.; LILA en de planologie van de contramale – De ruimtelijk-economische ontwikkeling van Noord-Nederland krijgt een eigen kleur; Assen 2006.

Herngreen, R.; Levende cultuur- De maakbaarheid van regionale identiteit; in: Regionale Identiteit – Kunst en ruimtelijke planvorming, Rotterdam 2006.

Hokema, D.; Die Landschaft der Regionalentwicklung: Wie flexibel ist der Landschaftsbegriff? in: RuR 3/2009; Köln 2009.

Krug-Gbur, V., Sieverts, T. e.a.; Regionale Gartenkultur – Über die Identität von Landschaften; DGGL Jahrbuch 2006, München 2006.

Langenhagen-Rohrbach, C.; Was ist eigentlich „Regionale Identität“? in: LEADER forum 3.2003.

Ministerium für Umwelt des Saarlandes; Regionalpark Saar – Neue Qualitäten für die Stadtlandschaft im Saarland – Der Masterplan: Zwischenbilanz und Perspektiven 2012; Saarbrücken 2006.

Planungsverband Ballungsraum Frankfurt / Rhein-Main; Regionalpark RheinMain – Der Landschaft einen Sinn, Den Sinnen eine Landschaft, Frankfurt a. M. 2004

Sijmons, Dirk; ‘Bij de zestigste verjaardag van Frau Antje’, Noorderbreedte 2005, no.2.

Sijmons, D. e.a.; Greetings from Europe – Landscape & Leisure; Rotterdam 2008.

Saul; Vitale Stadtlandschaften – Die entscheidende Rolle Nachhaltiger und zugänglicher Stadtlandschaften in Europas Stadtregionen; Der Abschlussbericht der SAUL Partnerschaft 2006.

Saul; Vitale Stadslandschappen – De rol van duurzame en toegankelijke stadslandschappen in Europese Stedelijke Regio's; Eindrapport van het samenwerkingsverband SAUL 2006.

Woestenberg, M. e.a.; Recreatie & Landschap 1900-2009 – Van bermtoerisme tot dancevalley, Wageningen 2009.

Ool van, M., Stad noch Land – De ruimtelijke ontordening van Nederland; Rotterdam 2006.

Internet

www.iba.nrw.de

www.noorderpark.amsterdam.nl/

www.recreatiegebied-midden-delfland.nl/frameset.asp

www.regionalpark-rheinmain.dewww.regionalpark-suedwest.de

www.saarkohlenwald.de

www.saarland.de/regionalpark.htm

www.saulproject.net/saulfilm.jsp

www.wasistlandschaft.de